

't inschrien

elfde jaargang nr. 1, januari 1979 kwartaaluitgave

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij inzenden aan:

G.J.B. Gorel, Laaressingel 19, Enschede – redactie-secretaris.
telef. 053 - 35 77 79

Redactie: J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400 - 12851, eind-redacteur
Adriaan Buter, Neede
H.H. Hagens, Almelo
J. Overbeeke, Haaksbergen
Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

Mej. G.A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 053 - 31 02 06

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: nr. 18 18 110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede

Abonnementsprijs f 10,- per jaar.

Losse nummers f 3,- (exclusief portokosten)

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Restauratie laatste 'los hoes' in Twente

In het jaar 1977 zijn het dak en de topgevels van het 'los hoes' en bovenkamer – het erve Brommelhuis bij Hengevelde, gem. Haaksbergen – hersteld.

Er vindt een fasering van werkzaamheden plaats, aangepast aan de financiële mogelijkheden.

In de loop van 1978 zijn het dak en de wanden van de wagenschuur hersteld. In 1979 zullen de gevels, ramen en luiken van het los hoes worden hersteld. Architect Jan Jans vervaardigde in 1942 opmetingen van het 'los hoes'; ondergetekende vervaardigde in 1976 een opmeting en rekonstruktie van de vakwerkwegenschuur.

Onder toezicht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Overijsselse monumenten-commissie van het Oversticht (architect D.J. Reeskamp) wordt dit historische erve weer in een verantwoorde staat gebracht.

E. Jans, Rheine

Van de redactie

Voor U ligt thans, veel te laat, het eerste nummer van de elfde jaargang. De reden van dit late verschijnen moet gezocht worden in ons streven naar een verantwoorde prijsstelling van ons blad. Deze langdurige en diepgaande discussie heeft als positief resultaat gehad, dat we de komende periode van vijf jaar kunnen blijven uitkomen in de U bekende presentatie. Wij hopen, dat u het ermee eens zult zijn, dat dit voldoende rechtvaardiging is voor de late verschijning. Bij dit nummer treft U aan een inhoudsopgave van de vorige tien jaargangen. We menen hiermede in een behoefte te hebben voorzien.

J.J.H.M.

Twee jonge hanen als bloedtienden

Toen omstreeks de jaren 800 de Saksen door de Franken verslagen werden en keizer Karel de Grote in 804 het Verdrag van Selz opstelde, luidde een van de voorwaarden, dat de bevolking van de overwonnen landen een tiende van hun opbrengsten aan de geestelijkheid moest afdragen.

Deze tienden waren geen uitvindingen van Karel de Grote, want in het Oude Testament komt dit al voor. Van velerlei opbrengsten moest de boer, oorspronkelijk aan de kerk en later toen de kerk zijn tienden uit nood ging verkopen, aan de nieuwe tiendhouder een tiende afdragen.

Een van de tienden was de bloedtiende, deze betrof koeien, varkens, schapen en ook hoenders. Deze laatsten moesten op de dag van de Vastenavond (avond voor de grote vasten) afgeleverd worden en kregen daardoor de naam van Vastenavond-hoen. Dat Hendrik Schutten uit de Nijstad (Weerselo) bijna duizend jaar na het verdrag van Selz niet tevreden was met deze regeling lezen we in onderstaand verslag.

Gericht gehouden den 10. December 1794.

Verw. Richter R.G. Pachenstecher.

Assessoren J.P. Stork.

Abr. Maguel.

Hindrik Schutte in de Nijstad, als Trekker van den Tienden, grof en smal uit het Erve Hasmeule in Rossum, voor dit jaar 1794, draagt voor dat hij tegens heeden alhier in dit Wel. Ed. Gericht heeft gedaan citeeren den Bouwman van het voorz. Erve Jan Hasmeule; ten einde om van denzelfden, onder afslag van een gans en een bootjen vlas te bekoomen het geene den Citant van

den Bloedtienden uit het gem. Erve gaande van den geciteerden nog competeert, bestaande in een paar hoenders, of daarvoor twaalf stuivers, ter taxatie van dit WelEd. Gericht.

Hierop erscheenen Jan Hasmeule zeggende dat hij van meening is dat hij daaraan volkomen voldaan heeft met aan den citant geleverd te hebben twee jonge haanen en niet verplicht te zijn om juist twee hoenderen te moeten geven.

Ex adverso zegt citant dat geciteerde hem wel een paar jonge haanen gegeven heeft, maar dat hij geweigerd heeft dezelve aan te nemen also sustineert twee hoenderen te moeten hebben.

Nader erscheenen Jan Hasmeule zeggende dat de bloedpacht bestaat in een tiende afgave van zodane dieren als in dat zelve jaar worden gewonnen of jong worden, zo kan ook de geciteerde altoos bestaan met jonge hoenderen af te geven, indien hij ze schuldig is en niet worden gehouden om oude hoenderen te praesteeren.

Op 7 Januari 1795 volgt het decreet. Het Gerigte geexamineert hebbende vorenstaande gedingen, aen sijden Hendrik Schutte in de Nijstad, citant en van den bouwman Jan Hasmeule in Rossum, geciteerde, en bevonden dat alhier sal te inquireeren staan; of den geciteerde met sijne aan den citant gepresenteerde twee jonge Hanen, wegens den bloet Thiende uit zijn Erve gaande, voor den jare 1794 kan volstaan?

Wat dit betreft, daaromtrent hoeft men de affirmative moeten amplexeren, ter zake den citant niet bewezen heeft, dat den geciteerde verplicht geweest of als nog verplicht is, om aan den Citant voor den bloet Thiende van gemelten Jare, een Paar Hoenders (mogelijk daardoor verstaande Twee oude vette hennen) te leveren, of daarvoor Twaalf Stuffers te betalen, en veel minder aangetoont, dat de geciteerde niet heeft kunnen

'Doomnies hōfken en de 'Ridderkaamp' bij Denekamp

Wanneer men het dorp Denekamp verlaat over de Oude Dijk, en men rijdt vlak buiten de bebouwde kom linksaf de Stroothuizerweg in, dan ziet men aan de linkerzijde een boerderijtje, dat Hilgenhorst heet. Het heeft nu de functie van boerderij verloren en wordt verbouwd tot woonhuis. Het landschap ten westen en zuiden van dit boerderijtje is door de ruilverkaveling zodanig gewijzigd, dat een interessant stukje grond (in 1940 door W.H. Dingeldein beschreven in een artikeltje 'Voorjaar in Berghem' in het maandblad 'In Weer en Wind') nu in het geheel niet weer te vinden is. Ik citeer Dingeldeins beschrijving uit genoemd artikel:

'Vlak ten zuiden van het boerderijtje, dat ook Hilgenhorst heet, ligt een merkwaardig plekje. Het is een eiland, ongeveer rechthoekig van vorm, met afgeronde hoeken en omgeven door een brede gracht, ongeveer 50 bij 35 meter

---

volstaan met zijn gepresenteerde, of geleverde **Twe Jonge Hanen**: sijnde immers deze onder het geslagte der hoenderen, en van dat pluimgedierte resorteert.

So decreeteert en verstaat het Gerigte, dat den geciteerde met zijne gepresenteerde, of al nog aan den citant te presenterene Twee jonge Haanen, wegens den bloet Thiende uit zijn Erve voor den Jare 1794, heeft kunnen of als nogh kan, volstaan.

Met compensatie van kosten.

Extract uit een verslag, uit boek C 37 84. van het Rechterlijk Archief van het Landsgericht Oldenzaal, in het Rijks archief te Zwolle.

Jo Niks

in doorsnede. Wát dat is geweest, zou alleen een opgraving aan het licht kunnen brengen, als er tenminste sporen van fundamenten aanwezig mochten zijn. De naam is 'Doomnies höfken', dominees tuintje, en daaraan grenst de grote 'Doomnies weide', vroeger 'Papenweide', beide overoud bezit van de Pastorie te Denekamp. Beide percelen zijn waarschijnlijk al bij de stichting van kerk en pastorie vóór 1275 geschonken door boeren of een grote grondeigenaar.'

Zoals gezegd: genoemd eiland met gracht is ten prooi gevallen aan egalitatie. In 1977 wist de toenmalige bewoner van het nabijgelegen boerderijtje me nog te vertellen, waar 'Doomnies höfken' en 'Doomnies weide' gelegen hadden. Tevens zei hij, dat sinds mensenheugenis sprake was van 'de gracht' als naam voor het water, dat het eiland omgaf.

Tenslotte een opmerking over de zgn. 'Ridderkaamp' of 'Ruderkaamp'. Aan de Mekkelhorsterstraat, vlak vóór boerderij Tijhuis, vanuit richting Denekamp links van de weg, ligt een soort kamp. Deze hoogte is gedeeltelijk begroeid met houtgewas en werd vóór de ruilverkaveling gedeeltelijk omgeven door het Hornven. Genoemde kamp heeft de naam 'Ridderkaamp' of 'Ruderkaamp'. Volgens diverse mensen uit de buurt zou op deze plek vroeger 'een groot huis of kasteel' gestaan hebben. Eén van die mensen vertelde me onlangs, dat hij als kind vaak op de 'Ridderkaamp' had gespeeld en er – al gravende – wel eens stenen had gevonden.

Wát hier geweest is, zou alleen een opgraving aan het licht kunnen brengen: 'voer voor archeologen'.

Denekamp, G. Goorhuis

Nog een klokkenhuis in Oost-Nederland (II)

Van het niet meer bestaande klokkenhuis te Almelo krijgen wij nog de beste indruk op een gewassen pentekening in het Provinciaal Overijssels Museum te Zwolle (13,7 x 21,2 cm., inv. nr. 1594). Deze pentekening is weliswaar niet gesigneerd en gedateerd, maar uit het opschrift op de achterzijde blijkt, dat zij is toegeschreven aan Hendrik Tave(r)nier (1734-1807) en van het jaartal 1786 is voorzien. Zij heeft twee schilderijen tot voorbeeld gediend, die beide in het bezit zijn van de gemeente Almelo. Het éne is een paneel van de Almelse kunsthandelaar en -schilder Cornelis Johannes van der Aa (1883-1950) 15), het andere doek van H. Pezie 16). Ook komt het Almelse klokkenhuis voor op een andere gewassen pentekening in het Provinciaal Overijssels Museum (14,7 x 25,4 cm., inv. nr. 1596), waar op de achterzijde eveneens een toeschrijving aan Tave(r)nier wordt aangetroffen. Zowel op de voorzijde (achter het niet uit dezelfde tijd als de tekening daterende onderschrift 'Almelo.') als op de achterzijde is het jaartal 1786 toegevoegd. De twee tekeningen geven het getimmerte vanuit verschillende richtingen weer: de eerstgenoemde vanuit het zuidoosten, de laatstgenoemde vanuit het noorden.

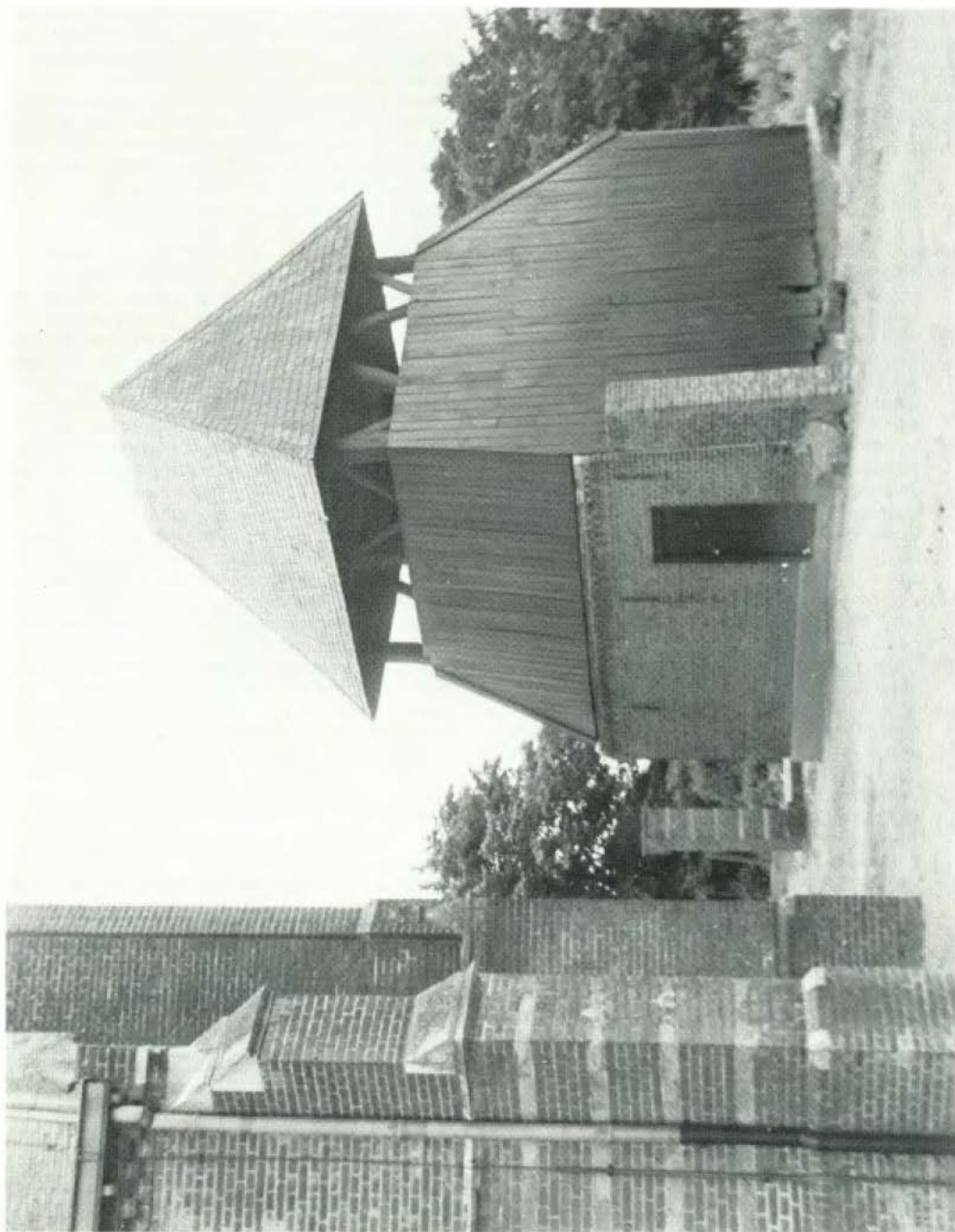
De Grote Kerk, waarvan het klokkenhuis deel uitmaakte, is in 1733 voor het grootste gedeelte gesloopt. Alleen het koor uit het einde van de 15de eeuw is daarbij gespaard, en dit kerkdeel bestaat thans nog. Indien de toeschrijving van beide tekeningen aan Tave(r)nier juist is kan hij de oude situatie dus niet uit eigen aanschouwing gekend hebben, want hij is pas in 1734 geboren! Met andere woorden, de twee tekeningen waarop het vroegere klok-

kenhuis van Almelo is afgebeeld, zijn gebaseerd op voorstellingen van een andere kunstenaar of zijn door een oudere tekenaar vervaardigd 17).

Doordat het middeleeuwse koor tot op de dag van vandaag is blijven staan bestaat de mogelijkheid om een oordeel te vormen over de topografische betrouwbaarheid van bedoelde tekeningen. Wanneer wij de weergave van de tekenaar vergelijken met de bestaande situatie, springen in het geval van tekening inv. nr. 1594 een aantal belangrijke verschillen in het oog. Zo zijn de muurvlakken van de koorsluiting en de daarin aangebrachte vensters in werkelijkheid breder dan op de tekening. Het vrij in het zicht gelaten oostelijke venster, dat op de tekening de vorm van een ellipsboog heeft, is bij het gebouw zelf spitsbogig. Alleen dit venster heeft zijn oorspronkelijke harnas met flamboyante traceringen behouden, terwijl op de tekening alle vensters van roeden zijn voorzien. Over het feit, dat genoemd oostelijk venster door de tekenaar open is weergegeven in tegenstelling tot de huidige situatie, waarin het is dichtgemetseld, kom ik aanstonds te spreken. Voor zover zichtbaar zijn de vlakken van koormuren en steunberen op de tekening ongeleed. De feitelijke toestand is echter, dat zowel de muren als de steunberen voorzien zijn van een natuurstenen sokkel- en vensterlijst, die beide oorspronkelijk zijn (afgezien van de bakstenen sokkellijst aan de noordmuur van de sluiting). De getekende steunberen zijn onversneden evenals merkwaardigerwijze dr. E.H. ter Kuile in 1934 ook meedeelt! 18) -, terwijl de contreforten in hun huidige vorm twee lichte sprongen vertonen. Tenslotte duidt de tekenaar op geen enkele wijze de hagioscoop aan, die onder het meermaals genoemde oostelijke venster aanwezig is. Weliswaar is de opening hiervan dichtgemetseld, maar de zandstenen omlijstingen zijn nog duidelijk herkenbaar.

De zojuist opgesomde verschillen trekken de topografische betrouwbaarheid van de gehele voorstelling in twijfel. Zij kunnen niet worden toegeschreven aan veranderingen, die na circa 1739 hebben plaatsgevonden (de bewuste tekening zou volgens G.J. ter Kuile de toestand omstreeks dat jaar weergeven 19). Nadien is immers alleen het oostelijke venster dichtgemetseld. Deze wijziging houdt verband met de plaatsing van het grafmonument voor Hendrik Adolf graaf van Rechteren en zijn vrouw Sophia Juliana van Castell-Ruedenhäusen in het jaar 1772. Het feit, dat dit venster op de tekening open is afgebeeld kan waarschijnlijk worden beschouwd als terminus ante quem voor de datering van de voorstelling: deze zou dan betrekking hebben op de periode tussen de jaren 1733 en 1772.

Thans volgt een beschrijving van de weergave van het Almeloze klokkenhuis op beide tekeningen waarbij in het midden wordt gelaten, in hoeverre deze afbeeldingen een getrouwe weerspiegeling zijn van het verdwenen voorbeeld. Evenals de meeste andere klokkenhuisen is het Almeloze van hout en heeft een gedrongen gestalte. Bij wijze van uitzondering staat het echter zo te zien tegen de kerk aan. De ingesnoerde naaldspits, die het ietwat piramidale gestoelte bekroont, is hoger dan het gestoelte zelf! Al deze karakteristieken vindt men terug bij het voormalige klokkenhuis van Vriezenveen 20). In tegenstelling tot laatstgenoemd specimen treft men niet één maar twee rijen openingen aan, hebben deze openingen geen rondbogige, maar een stand-rechthoekige vorm en kraagt de spits niet over ten opzichte van het gedeelte daaronder. Zowel de lange openingen onder als een gedeelte van de aanzienlijke kortere openingen boven zijn door dwarshouten onderverdeeld, resp. in vijf en twee eenheden. Het aantal openingen is op tekening inv. nr. 1594 niet na te gaan, omdat de zuidwand van het

Klokkenhuis te Bergeijk (N.B.), gezien vanuit het noordoosten, 1669. Deze constructie vervangt de in 1650 ingestorte toren en staat pal ten westen van de plaats, waar zijn voorganger zich bevond. De vroegere parochiekerk, links op de foto zichtbaar, verloor bij genoemde ramp twee schiptraveeën. Deze zijn aan her eind van de vorige eeuw herbouwd.

klokkenhuis deels schuil gaat achter de kerk. Tekening inv. nr. 1596 toont de boveinden van de oost- en noordwand volledig en ongehinderd, en geeft boven in de oostwand drie en boven in de noordwand vijf openingen te zien.

Z. Kolks

Noten

- 15) 49,5 x 61,2 cm., gesigneerd en gedateerd rechtsonder: CJ van der Aa, 1936, met annotatie: naar oude gravure.
- 16) 49,4 x 66,6 cm.
- 17) Een diepgaand kunsthistorisch onderzoek zal in de toekomst moeten uitwijzen, of de tekeningen terecht dan wel ten onrechte aan Tave(r)nier zijn toegeschreven.
- 18) In: De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Geïllustreerde Beschrijving uitgegeven vanwege de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, deel IV, de provincie Overijssel, eerste stuk, Twente, Algemeene Landsdrukkerij, 's-Gravenhage, 1934, blz. 4.
- 19) In: De opkomst van Almelo en omgeving, N.V. De Erven J.J. Tijl, Zwolle, (1947,) tegenover blz. 113.
- 20) Dit is, tezamen met het achterliggende kerkgebouw, afgebeeld op twee gewassen pentekeningen, die in het Provinciaal Overijssels Museum te Zwolle berusten. De ene, inv. nr. 1410 (14 x 20,5 cm.) en afgebeeld in 'de mars', december 1977, blz. 281, toont op de voorzijde rechtsonder de oorspronkelijke signatuur: H Spilman ad viv (naar het leven). De andere, inv. nr. 1453 (14,6/14,7 x 23,7 cm.), is niet gesigneerd en gedateerd, maar wordt op de achterzijde aan Tave(r)nier toege schreven en 1786 gedateerd. Een afbeelding van deze tekening vindt men in het jaarboek twente 1973 op blz. 102.

Aanvullingen

Van drs. J. van Laarhoven te Den Dungen kreeg ik bij brief van 4 juli jl. de volgende informatie over klokkenhuisen in **de Kempen**. Behalve in Bergeijk zijn hem voorbeelden bekend in Casteren, Dommelen, Gemert, Stratum, Westerhoven en Zeelst, die thans alle zijn verdwenen. Het enige nog bestaande klokkenhuis, dat te Bergeijk, werd in 1669 gebouwd ter vervanging van de in 1650 ingestorte toren. Van Laarhoven vermoedt, dat het exemplaar in Dommelen werd opgetrokken na de afbraak van de toren in 1747, en dat de constructie in Gemert uit het begin van de 19de eeuw dateerde. Volgens hem vielen in laatstgenoemde eeuw de meeste andere onder de slopershamer (Westerhoven, 1820; Dommelen, mogelijk 1821; Casteren, omstreeks

het midden van de eeuw; Gemert, 1853) en werd het klokkenhuis te Stratum pas in 1911 gesloopt. Het merendeel van de genoemde klokkenhuisen is afgebeeld door Verhees.

Wij zien dat bijna alle voorbeelden geheel los van de kerk staan en de vorm vertonen van een gesloten onderbouw (een liggende rechthoek met daarboven een trapezium, te Bergeijk een halftrapezium) waaruit een soort dakruiter met een in een punt eindigend dak oprijst. Uitzonderingen op deze regel vormen het klokkenhuis te Casteren, dat deel uitmaakt van de westelijke partij van de kerk en een gesloten, slechts met galmgaten doorbroken bovenbouw heeft, en de constructie te Gemert, die is opgebouwd uit drie, naar boven toe smaller wordende en van galmgaten voorziene geledingen. De vormgeving van bijna al deze klokkenhuisen kan getypeerd worden als plomp, want alleen dat te Stratum heeft een rijziger voorkomen dan de andere van dit type en geeft in tegenstelling daarmee een staand rechthoekige geleding te zien tussen de trapeziumvormige afsluiting van de onderbouw en de dakruiterachtige bovenbouw. Uit de afbeeldingen van Verhees is op te maken, dat voor de klokkenhuisen te Casteren, Dommelen, Stratum, Westerhoven en Zeelst gebruikt is gemaakt van hout als bouw materiaal, zoals dit ten dele ook is toegepast bij dat in Bergeijk. Verder worden in het boek 'luiddokken, klokkluiden en klokkestoelen' van de reeds genoemde heer Tempelmans-Plat (Bosch & Keuning n.v., Baarn, 1974) onder route IV vijf 'omtimmerde klokkestoelen' in **Friesland** opgesomd, te weten in Greonterp, Hartwerd, Hennaard, Loënga en Sneek. De eerste drie lijken qua vorm op die van het gebruikelijke type in de Kempen, alleen is de trapeziumvormige overgang tussen onder- en bovenbouw bij de voorbeelden in het Noorden met leien of pannen gedekt en heeft de bovenbouw een meer gesloten karakter dan bij die in de Kempen over het algemeen het geval is. Het klokkenhuis te Sneek vertoont wat de vormgeving betreft (een slanke, iets piramidale romp boven een liggend-rechthoekige onderbouw) overeenkomst met dat van 's-Heerenberg. Waarom de niet omtimmerde klokkenstoel te Loënga door de auteur bij deze reeks is opgenomen ontgaat mij.

De 'Kerk te Almelo', gezien vanuit het zuidoosten. Gewassen pentekening in het Provinciaal Overijssels Museum te Zwolle (inv. nr. 1594), toegeschreven aan Hendrik Tave(r)nier (1734-1807). Het onderschrift is niet oorspronkelijk. (Foto: H. Hagens).

Beoefening der naamkunde

Het artikel dat ik onder deze naam schreef in 't *Inschrien* van januari 1978 heeft, zoals te verwachten was, een weerwoord van de becriticeerde auteur uitgelokt. Er blijkt wel uit dat een naamkundige, gelijk de profeet, in eigen land niet geëerd wordt, en daarom zal ik een buitenlander ten tonele voeren, die zich in zijn geschriften met dezelfde schrijvers en hun schrifturen heeft beziggehouden. Dat is Prof. Dr. Pierre Hessmann, hoogleraar Duits aan de universiteit van Antwerpen, en zijn publikatie heet *Namenforschung in ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet*, Amsterdam, 1978. Hij heeft alle publikaties op het gebied van de naamkunde in ons grensgebied opgenomen, ook die in 't *Inschrien* en *Oald Hokseberge* verschenen, met commentaar. Op blz. 89, no. 413, wordt de *Historie van Haaksbergen I*, vermeld, met speciale aandacht voor blz. 34-47, waar de erfnamen vermeld staan. En dan volgt zijn kritiek: 'Die in dem Buch gegebenen Namendeutungen erfolgen ohne Berücksichtigung der historischen Belege und der Fachliteratur und sind oft unrichtig. So wird z.B. behauptet, dasz 'ler' auf 'lo' zurückgehe und dasz das Bestimmungswort (= bepalend woord) in Haaksbergen mit hochdeutschen hocken zusammenhänge'. En toen wist Hessmann nog niets van dat zonderlinge *Heckesberge* op de niet-bestaande kaart uit 1000.

In het juli-nummer van ons blad geeft de heer Goorhuis uiting aan zijn ongenoegen over mijn artikel, speciaal omdat de kritiek zich richt tegen de naamkundige activiteiten van Dr. Schröder uit Nordhorn. Hij vindt Dr. Schröder geen dilettant, omdat hij bekend staat als auteur van diverse artikelen en van

het boek '*Erbesnamen und Agrargeschichte*'. Wat zegt Hessmann over dit werk? 'Schröder will die Hofnamen in ihrem siedlungs- und agrargeschichtlichen Zusammenhang erläutern. Die Deutung erfolgt nicht auf wissenschaftlichen Grundlage. Die Namen finden sich ohne Angabe der Quellen und der Überlieferungszeit im Text verstreut, der durch zahlreiche Druckfehler verunziert wird. Ein Namenregister fehlt'.

Ik weet niet in welke faculteit Dr. Schröder gepromoveerd is, maar in elk geval zondigt hij tegen de eerste eisen van een academische opleiding: het verzamelen van de feiten met nauwkeurige bronvermelding, gebaseerd op gedegen kennis van historische taalkunde. Dat hij een dilettant is, blijkt uit de kritiek bij Hessmann op een artikel *Siedlungsform und Namenbildung*, in het *Jahrbuch des Heimatvereins der Grafschaft Bentheim*, 1964. Daarin worden namen als Jacobs en Schoemakers 'fälschlicherweise als Pluralbildungen bezeichnet'. Iemand die zo iets beweert weet niets van naamkunde af, ook al heeft hij een academische titel.

In het *Jahrbuch 1978 van Bentheim* staat zijn laatste bijdrage, *Die Sachsenkriege an Vechte und Dinkel*, hoofdzakelijk gebaseerd op een boek uit 1904. Hij behandelt de Franken in het gebied van de Grafschaft Bentheim, vrijwel zonder bronvermelding, vol gissingen, en ontsierd door naamkundige dwaasheden. Op blz. 19 worden de plaatsnamen Lattrop, Grastrup, Frensstrup, Hestrup, Quendrup en Schüttrup geciteerd, volgens de huidige plaatselijke uitspraak. Het zouden van oorsprong militaire nederzettingen zijn, welke bewering door het woord 'trup' bevestigd wordt. Maar daar de

Twente rouwt nog openlijk

Het lijkt soms of er niet meer gerouwd wordt in ons land. Je merkt er althans minder van. Johanna Fortuin knipte vorig jaar rouwadvertenties uit NRC, Handelsblad en De Volkskrant en constateerde een opmerkelijke mate van beslotenheid rond de dood van een dierbare. De Enschedese socioloog De Haas las er ook het dagblad Tubantia op na en zag dat het in 'het Oosten' nog heel anders is.

Ongeveer een jaar geleden is door drs Johanna Fortuin in NRC Handelsblad*) een beschouwing gewijd aan de vraag, wat moderne mensen met hun rouw doen. Zij analyseerde daartoe een dubbele steekproef uit de overlijdensadvertenties in NRC Handelsblad en Volkskrant, betrekking hebbend op 213 resp. 136 personen, gesplitst naar

---

plaatsen alle aan rivieren gelegen zijn, bedenkt hij dat er in de naam ook het woord 'rupe' kan schuilen, verwant aan het Latijnse 'ripa', dat 'oever' betekent. Hoe krijgt iemand het verzonnen; hier past alleen het woord 'onzin'.

Als men naamkunde wil beoefenen, dan dient men allereerst historische taalkunde gestudeerd te hebben; en voor andere gebieden wende men zich tot de specialisten, b.v. archaeologen, historici, landbouwkundigen, en niet te vergeten, de mensen die het betrokken gebied grondig kennen. Maar dan moet men wel de specialiteit van de ander erkennen en niet op diens vakgebied gaan grasduinen.

Hengelo (O)

B.J. Hekket

sexe en leeftijdsklasse (jonger dan 50, van 50 tot 70 en ouder dan 70 jaar). Nagegaan werd, op welke manier vorm was gegeven aan de uitvaart in relatie tot derden: daarbij werd onderscheid gemaakt tussen een 'open' situatie (in de advertentie wordt aangegeven waar en wanneer afscheid van de overledene kan worden genomen), een 'neutrale' situatie (alleen plaats en tijdstip van de uitvaart worden meegegeeld), en een 'gesloten' situatie (uitvaart in besloten kring).

De belangrijkste conclusie was, dat de gesloten situatie een normaal verschijnsel is geworden. De Volkskrant-advertenties wezen uit, dat juist in de jongste leeftijdsgroep een kwart van alle uitvaarten in stilte plaats vond; voor de NRC Handelsblad-aankondigingen beliep dit in alle leeftijdsgroepen zelfs de helft! Een verschuiving van open naar gesloten situatie viel ook af te lezen uit het optreden van de neutrale situatie, die voor beide bladen in de jongste leeftijdsklasse eveneens al 50% of meer bedroeg; de open situatie is meer uitzondering dan regel geworden.

De schrijfster plaatste deze cijfers tegen de achtergrond van de moderne neiging om overlijden en uitvaart zo geruisloos mogelijk te laten verlopen, waardoor het rouwproces in zijn natuurlijk verloop wordt belemmerd.

Sterven, rouwen en begraven waren eeuwenlang een normaal onderdeel van het maatschappelijk verkeer. In de vorige eeuw werd de nieuwe vinding der fotografie op grote schaal gebruikt om het beeld van de overledene voor het familie-album vast te leggen, en op school zongen de kinderen:

Situatie:	Open				Neutraal			Gesloten		
	VO	NRC	Tub		VO	NRC	Tub	VO	NRC	Tub
Mannen	50	9	—	100	64	50	—	27	50	—
	50-70	50	18	86	32	36	—	18	45	14
	70	42	28	86	39	21	—	11	51	14
Vrouwen	50	25	—	100	50	50	—	25	50	—
	50-70	38	11	86	57	37	—	7	53	14
	70	44	29	74	44	23	—	11	49	26

VO = Volkskrant, NRC = NRC Handelsblad, Tub = Tubantia

Ach, mijn zusje is gestorven,
't Was pas veertien maanden oud,
'k Zag haar dood in 't kistje liggen,
Ach wat was mijn zusje koud.

Zoals vrienden en magen zich om het sterfbed schaarden, zo stond ook de uitvaart in het centrum der publieke belangstelling en begroef men zijn doden temidden van de levenden in of rond de kerk. Ook toen deze gewoonte in de grote stad moest worden losgelaten, behield de begraafplaats haar functie in de stedelijke nederzetting.

Auteurs als Gorer en Ariës **) hebben echter duidelijk gemaakt, hoe de dood in onze cultuur gaandeweg wordt weg-gemoffeld; het sterven dient discreet te gebeuren, de rouw moet worden verheimelijkt en het verdriet in eenzaamheid verwerkt worden.

In deze gedachtengang ligt het voor de hand, crematie te beschouwen als de bij uitstek moderne wijze waarop men met de dood afrekenet. Een nieuwe Wet der XII Tafelen verbant opnieuw de doden uit de stad, en met het vervallen van de pelgrimage naar het graf verdwijnen ook de laatste resten van het afscheidsritueel ***).

Dit beeld is echter niet zo consistent als het op het eerste gezicht lijkt. Herhaling van de steekproef van drs Fortuin door een klassificering van eenzelfde aantal overlijdensaankondigingen in een veelgelezen dagblad in het Oosten

des lands geeft opmerkelijk afwijkende uitkomsten, zoals de volgende percentages duidelijk laten zien:

Het meest opvallende van deze cijfers is, dat in de Twentse steekproef de neutrale categorie *geheel ontbreekt*; een aankondiging die zich beperkt tot een louter zakelijke kennisgeving van plaats en tijd der plechtigheid wordt kennelijk onaanvaardbaar geacht. De gesloten situatie is relatief gering van omvang en komt in de jongste leeftijdsklasse in het geheel niet voor; dit wijst dus allerminst op een toenemende neiging om de uitvaart in besloten kring te laten verlopen. (Het wat hogere cijfer in de hoogste leeftijdsklasse van de vrouwelijke overledenen laat zich verklaren met de zeer hoge leeftijd die in een aantal gevallen werd bereikt; de kring van bekenden kan dan sterk zijn gekrompen).

De normale gang van zaken - die in de jongste leeftijdsklasse 100% scoort tegenover 0% van de NRC! - is de open situatie, waarin zowel het afscheid van de overledene als de condoleantie publiekelijk worden geregeld. In dit beeld past ook, dat de frequentie waarmee méér dan een annonce per persoon werd geplaatst voor dit Oostelijke dagblad meer dan tweemaal zo hoog is als in beide Westelijke bladen; burenerelaties spelen daarbij een belangrijke rol.

Het ligt enigszins voor de hand, dit verschil in gedrag te verklaren uit een conservatisme dat in de ogen van vele randstedelingen de bewoners van verre gewesten kenmerkt; zij zouden aldus aanzienlijk achterlopen in het geschetste moderniseringsproces. Dit zou bevestiging moeten vinden in een relatief geringer voorkeur voor de crematie als eigentijdse wijze van dodenbezorging - en dat nu is volstrekt niet het geval. Het aantal crematies in de Twentse steekproef - en in Twente in het algemeen - belooft meer dan de helft van het totale sterfgevallen en ligt daarmee ver boven het landelijk gemiddelde.

Natuurlijk kan een eenmalig vergelijkend onderzoek, waarbij verschillen in de lezerskringen der genoemde bladen buiten beschouwing bleven, niet meer dan een voorlopige conclusie opleveren. Die is in ieder geval, dat traditioneel gedrag met betrekking tot de wijze waarop men anderen doet delen in de rouw zeer wel verenigbaar is met rationele opvattingen over de uitvaart zelf, waarbij de meerderheid voor crematie kiest.

dr. W.L.G. de Haas

*) NRC Handelsblad, Z 5, 15.1.1977.

**) Gorer, G., Death Grief and mourning in Contemporary Britain (1965); Aries, Ph., Western Attitudes toward Death (1974).

***) zie bv. Blok, A. Achter de Coulissen, De Gids 4/5, 1977.

Stoomtram Denekamp

In aansluiting op het artikel over de stoomtram in Denekamp van H. Kollen in 't Inschrien van juli j.l. hierbij een foto van het tramstation Denekamp, zoals het heden ten dage nog is te zien. Het gebouwtje is als woonhuis ingericht en ligt aan een opslagwerf van een firma in bouwmaterialen aan de markt.

C. Wijdooge

Twentse boerderijen

Enkele opmerkingen n.a.v. 'boerderijen in Overijssel' (Serie Jaarboeken Overijssel, 1979)

In de rij van de foto-technisch altijd on- overtroffen jaarboeken Overijssel- nieuwe stijl schaart zich thans 'Boer- derijen in Overijssel'. Een recensie is ons niet gevraagd en een beoordeling laten we dan ook achterwege. We wil- len hier slechts ingaan op een gedeelte van het hoofdstuk 'In het gelid', door de Zwolse architect Th.G. Verlaan (pag. 13-35). De schrijver zet de Overijsselse boerderijtypen 'in het gelid'. Daarin trof ons met name het onderdeel 'Twente', een stuk van nog geen 1½ kolom (pag. 14-17). Een wel zeer kort bestek, wat niet wegneemt, dat men er sterk de in- druk uit krijgt, dat Verlaan de Twentse boerderij nauwelijks anders dan van foto's kent. En onderzoek lijkt evenmin diepgaand gepleegd. De aanvang van het stuk wijst daar wel heel duidelijk op: 'Zelfs is het loshuis hier nog be- kend, alhoewel **verondersteld** mag worden dat een boerderij van dit type thans niet meer wordt bewoond'.

Schrijver vervolgt dan: 'Mogelijk de laatste, een boerderij aan de rand van Ootmarsum (bedoeld zal wellicht zijn het VVV-lösse hoes op de Bielebelt; H.) werd na de tweede wereldoorlog door de bewoners verlaten'. Zelf heb- ben we nog minstens vijf bewoonde lösse huuze gekend, waarvan er twee een tiental jaren geleden nóg werden bewoond en er thans nog één in wezen is, zij het gedegradeerd tot bijruimte van een nieuwe aanbouw. Verder lezen we dan, dat het Twente, een houtrijk land, aan geschikte klei voor de steen- bakkerij ontbreekt. Dit wordt vervol-

gens aangevoerd als reden voor de toepassing van vakwerk met leem- wand, op een veldkeien fundering. Dat de fundering van de buitenwanden in veruit de meeste gevallen bestaat uit blokken Bentheimer zandsteen, schijnt onbekend, evenals de geschiktheid van het inheemse leem voor de steen- bakkerij (Enschede, Rijssen!). Ook over het dak worden we ingelicht: 'Het hoog oprijzende dak werd gedekt met pan- nen, ondanks het gebrek aan goede klei; riet is immers in Twente een nog veel minder voorkomend materiaal!' Dus toch steenbakkersproducten!? Nee! De Twentse boerderij werd gedekt met stro, roggestro, ruim voorhanden. Pannen, (evenals baksteen) kwamen bij boerderijen pas in de 18e eeuw in trek en dan aanvankelijk nog alleen boven de stallen, waar de uitwaseming van het vee het stro al te sterk aan- tastte, en pannen dus een uitkomst boden.

Om niet op alle slakken zout te leggen maken we een sprongetje naar Ver- laans theorie over de geschiedenis van het opdelen van het 'loshuis' in vertrek- ken: 'Het eerste echte vertrek dat een loshuis zal krijgen, is bestemd voor de huwbare dochters. Later zal er een ka- mer komen voor de boer en zijn echt- genote wanneer deze de plaats aan een zoon overdragen. Vaak is deze kamer buiten tegen de voorgevel van het huis gebouwd en wordt bovenkamer ge- noemd'. We gaan hierop maar niet meer in, 't zou al te negatief worden. Want tenslotte lost Verlaan voor ons toch maar even een probleem op, waarmee we al jaren worstelen: de functie van het door hem 'portiek' ge- noemde onderschoer: dit geeft nl. 'ge- legenheid... om de oogst buiten droog op te steken'.

Dit alles gaat nu voor 'wetenschap' de markt op en ons regionale wereldje in. Jammer!

H. Hagens

Nacht, Ma, Nacht, Pa

De moderne, onpersoonlijke, grafstenen, zullen ons nageslacht weinig te zeggen hebben, nog afgezien van het feit of deze stenen een hoge ouderdom zullen bereiken.

Vele oorzaken zijn hiervoor aan te wijzen, doch het is hier niet de plaats om hier dieper op in te gaan. In geen geval is dit de schuld van de steenhouders, want deze ambachtslieden zijn praktisch met handen en voeten gebonden aan allerlei voorschriften die dodend zijn voor iedere vorm van creativiteit.

Grafstenen met een uitgesproken persoonlijk karakter zal men dan ook niet op een moderne begraafplaats moeten zoeken. Wij vinden deze stenen op de oude, vaak voor begraafing gesloten begraafplaatsen. Vaak komt het voor dat deze oude rustplaatsen worden geruimd om plaats te maken voor stadsuitbreiding etc. Of dit altijd verantwoord is valt moeilijk te beoordelen, doch beter was het wanneer men het voorbeeld van het buitenland volgde en deze oude begraafplaatsen als stadsparken ging inrichten, met behoud van de meest interessante monumenten. Vaak zijn deze begraafplaatsen een oase van rust te midden van het stadsgewoel. Voorbeelden zijn er genoeg hoe of dit gerealiseerd kan worden. Zo'n met opruiming bedreigde begraafplaats (Anno 1829) bevindt zich ook midden in mijn woonplaats Enschede.

Hier vond ik een klein, reeds door vandalen beschadigd steentje met als enig opschrift:

Nacht, Ma.
Nacht, Pa.
24 November.
1878.

Deze tekst greep mij direct sterk aan, aangezien vele kinderen 's avonds gaan slapen na hun ouders met deze woorden goede nacht te hebben gewenst. Een hierop volgend onderzoek in het oude gemeente-archief bevestigde mijn vermoeden. Hier rustte een kind, Benine Johanna ter Kuile, oud 4 jaar. En zo als het kind 's avonds haar ouders goenacht zei voor het slapen, zo werd het op dit stukje zandsteen gebeiteld, nu ze voor eeuwig sliep: Nacht, Ma. Nacht, Pa. Grafstenen zijn het archief van een volk. Zij vertellen van veel verdriet, doch ook van veel liefde

Het geslacht Hillering

In de veertiende en vijftiende eeuw kwam in Twente een aantal, tot de lagere adel behorende, geslachten voor die vaak namen droegen van wat tegenwoordig boerderijen zijn, of namen die indentiek zijn aan marken. Men denke hierbij bijvoorbeeld aan geslachten als Van Losser, Van Delden, Snoyink, Baveler, Van Buurse, Schultinc, Borgreve en Van Aselo. Mogelijk hebben we hier te maken met resten van oude vrije families, die hun zelfstandigheid en die van hun boerderij enigzins trachtten te handhaven door in dienst te treden van de landsheer of andere machtige adellijke heren. Tot dergelijke geslachten mogen we ook de Hillering's rekenen. Op 24 januari 1460 werd een zekere Johan Hillering door bisschop David van Bourgondie beleend met het erve Nijehuis met al zijn toebehoren in de buurtschap Benthele waarmee vroeger Evert van Langen was beleend 1). In welke familiebetrekking Johan stond tot deze Evert is niet bekend. Op woensdag na Pinksteren 1492 deed Johan Hillerink in tegenwoordigheid van Arent Reiger, Johan Barmentlo en Herman Hulscher, in hun hoedanigheid van leenmannen van de bisschop van Utrecht, afstand

---

en hoop. Vaak geven zij een blik in het innerlijk van een verwonde ziel.

Wij hebben niet het recht om dit te vernietigen, het nageslacht zal het ons verwijten!

H.L. Kok

Dit artikel verscheen eerder als nr. 41 van de serie 'Erfenis onzer Voorouders' in het Vakblad v.h. Uitvaartwezen, 1-11-1971.

Red.

van het Nijehuis ten voordele van zijn broer Werner Hillering. Johan overleed voor 28 juli 1493. Hoewel Werner tijdig verzocht had om beleend te worden, had de bisschop dit om enige niet nader aangeduide redenen nagelaten. Werner zal hierdoor toch niet wegens verzuim het erve kwijt raken. Intussen had Werner wel de onkosten die met een belening verband houden voldaan. Dit waren drie Franse schilden voor het heergewaad, een Franse schild voor de deurwaarder een halve Franse schild voor de schrijver en vier oude Vlaamse schilden voor de zaalwaarder en de portier. 2) Eerst op 23 juli 1497 werd Werner Hillering door David's opvolger Frederik van Baden beleend met het Nijehuis 3). Op 15 juni 1504 kwamen Aernt die Reiger en Werner Hillerijnck voor de richter van Delden Joerijen van Barmentloe overeen om op de eerstvolgende rechtsdag van de bisschop in Vollenhove te verschijnen, zodat deze uitspraak kon doen in het geschil dat bestond tussen Arent en Werner. Werner had namelijk het protocol van Arent toen deze nog richter was tegengesproken. Roelof van Langen die zitting had in de rechtbank wees erop dat als Werner niet bij het zgn. staand recht verscheen zijn eis vervallen zou zijn. 4) Bisschop Filips van Bourgondie beleende op 15 juli 1518 Werner met de zgn. ledige hand, d.w.z. zonder betaling van heergewaad door Werner, met het erve Nijehuis 5). Werner is voor 30 november 1531 overleden want op die datum werd Lyse Hillering beleend met het erve Nyehuis mit allen synen tobehoeren gelegen in den kerspel van Delden in den buyerschap van Bentele' 6) Lyse was waarschijnlijk een dochter van Werner.

Voor haar trad op haar man Herman Hofmeyer. Herman Hofmeyer en Lyse zullen waarschijnlijk de Hof te Bentelo bewoond hebben. In 1601 was het erve Nijhuis nog in bezit van het geslacht Hofmeyer 7). Waar hebben de Hillering's nu hun woonstede gehad? Hun optreden voor het gericht Delden en het bezit van het erve Nijhuis was voor ons reden dit geslacht in verband te brengen met het erve Hilderink in Bentelo. Dit erve staat in het schattingsregister van Twente van 1499 te boek als 'Hillering' 8). Meer van belang is wel het feit dat de rentmeester van Twente hierbij het woord 'denstman' vermeldde hetgeen hier de betekenis heeft van edelman. 9) Deze vermelding berust op het feit dat de dienstmannen zich op het standpunt stelden dat zij volgens de landbrief van Twente van 1365 vrijgesteld waren van alle belasting 10), terwijl de bisschop en zijn ambtenaren van mening waren dat een bede een speciale belasting was, waarvan niemand was vrijgesteld. 11) Nabij het erve Hilderink ligt op de hoek van de Bentelosestraat en de Esweg de 'Slotskamp'. Lag nu hier het riddermatige huis dat de Hillering's tot woonplaats diende?

Zeist, 17 sept. 1978
Ben Olde Meierink

Noten

- 1 R.A. Utrecht, Bisschoppelijk archief, leenregister bisschop David van Bourgondië fol. 54 v., reg. in: Tijdrekenkundig register op het oud-provinciaal archief van Overijssel uitg. door J. en J.I. van Doorninck, deel 4 p. 109.
- 2 R.A. Utrecht, Bisschoppelijk archief, achterin het leenregister van bisschop David van Bourgondië, reg. in: Tijdrekenkundig register deel 4, p. 590.
- 3 R.A. Utrecht, Bisschoppelijk archief, leenregister Frederik van Baden fol. 36 v., reg. in: Tijdrekenkundig register deel 5, p. 60.
- 4 R.A. Utrecht, Bisschoppelijk archief, judiciaal van Frederik van Baden. reg. in: Tijdrekenkundig register deel 5, p. 193.
- 5 R.A. Utrecht, Bisschoppelijk archief, leenregister bisschop Philips van Bourgondië fol. 36., reg. in: Tijdrekenkundig register deel 5 p. 388.
- 6 R.A. Overijssel, Provinciale leenregisters, leenregister Stadhouder Georg Schenk van Toutenburg fol. 31.
- 7 R.A. Overijssel, Statenarchief no. 2456: verpondingsregister 1601.
- 8 G.A. Deventer, zie hier voor Hulshoff, A.L., Het schattingsregister van Twente van 1475, (werken Ver. O.R. & G.) Zwolle 1953, p. 48 noot 6.
- 9 Monté ver Loren, J.Ph. de, Hoofdlijnen uit de ontwikkeling van de rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden, 2e druk Utrecht 1951, p. 88.
- 10 Kuile jr., G.J. ter, Landbrieven van Overijssel, in: Verslagen en mededelingen der vereeniging tot uitgaaf van Bronnen van het Oud-vaderlandsch Recht, deel 10 no. 4 (1952) x. p. 457.
- 11 Hulshoff, a.w., p. IV.

Boek en blad

A. Ponsteen, Nieuwe speurtochten door oud-Hellendoorn.

In 1970 verscheen van bovengenoemde auteur een boek, getiteld 'Het Kerkdorp Hellendoorn in vroeger eeuwen'. Dat de schrijver het nadien niet 'voor gezien' hield, maar rusteloos bleef speuren, daarvan geeft het aangekondigde werk duidelijk blijk, in een bijzonder aantrekkelijke uitgave op de markt gebracht door uitgeverij Witkam te Enschede.

In zekere zin is de 'Nieuwe Speurtocht' een vervolg op 'Het Kerkdorp'. Op verschillende onderwerpen hieruit wordt dieper ingegaan, waardoor enkele hoofdstukken uit het 'oude' boek soms zeer aanzienlijk zijn aangevuld en uitgediept:

1970

- 1 Oeroud Hellendoorn
- 4 De 'gesworenen'
- 7 De waartallen
- 8 de acht hekken
- 54 De schoenmakers van Hellendoorn

1977

- I Negen eeuwen Hellendoorn
- VI De gezworenen
- II De waartallen en de acht hekken
- XI De schoenmakers

en daarnaast dan nog een aantal nieuwe onderwerpen. Het leeuwenandeel wordt echter gevormd door korte en langere geschiedenissen van 95 huizen (boerderijen, herbergen, bedrijfspanden) van het kerkdorp (pag. 17-123) en wel aan de hand van

- a. de vuurstedenregisters van 1682 en 1751
- b. de volkstellingen van 1748 en 1795
- c. de bevolkingsregisters van de gemeente Hellendoorn.

Waar hier en daar ook andere bronnen werden aangeboord en anecdotes vermeld, geeft dit gedeelte een goed beeld van de particuliere dorps-geschiedenis. En zeker ook op genealogisch gebied kan menigien hierin zijn 'gerak' vinden.

Al met al heeft Ponsteen weer eens een geweldig stuk werd verricht en dit, dank zij veler medewerking en steun, tot een uitgave kunnen werken. Ten zeerste aanbevolen aan iedere minnaar van onze streekgeschiedenis!

H.H.

Gehoord en gelezen

Twentsche Courant, 1978

9.9 Meester en knecht vereend achter afwerende muren (Singraven); 9.9 Twente loopt weer uit om 'Zilveren Kloot'; 23.9 Heden en verleden ontmoeten elkaar op de Haarmühle; 30.9 Aan Overijssels landschap 'Smalenbroek' verkocht (Enschede); 5.10 Exploitatie M.B.S. moet dit jaar worden beëindigd; 5.10 Geen bijdrage voor herstel molens Tilligte en Lattrop; 6.10 Strijd om Stenderkast nadert laatste ronde; 7.10 In een kwartier tijds voltrok zich een ramp (WO II, Enschede); 13.10 'Grondige' restauratie van Harrevelderschans; 14.10 Raad van State nu bezig met Stenderkast; 28.10 Herinckhave weer in oude glorie; 2.11 Toekomst Verwoold nog steeds onzeker (Enschede); 4.11 'Die kerk blijft staan' (Jozefkerk Enschede); 8.11 Het Twentse volkslied en de platengeschiedenis; 8.11 Grote kans op behoud Verwoold en Zwartkate.
Serie W. Rietman, Dag Stedeke van gisteren (= Diepenheim); 9.9 Bello misbruikt voor smokkel; 23.9 Bello vervoerde van alles wat; 21.10 Schuttersfeesten zijn eeuwenoud.

Tubantia/Dagblad van het Oosten, 1978

19.9 Reusachtige stoomploeg in Moormuseum bij Gr. Hesepe (Nieder-Bentheim); 22.9 Molenwieken vallen uit takelstrop (Saasveld); 22.9 Wieken van Saasveldse molen vielen uit takel; 30.9 Overijssels Landschap koopt 't Smalenbroek; 30.9 Archivaris Scholten zoekt altijd de mens achter de cijfers (Almelo); 2.10 Molen De Hoop dringend aan 'groot herstel' toe (Almelo); 3.10 Restauratie Herinckhave bijna voltooid; 3.10 Mag stenderkaste naar Usselo verhuizen?; 5.10 Een onderzoek naar des klootschietters werpgerel; 9.10 Seinhuysje voor MBS op station Haaksbergen; 10.10 Vriezenveners Jonker máákten het in Amsterdam; 11.10 Slechts beperkte steun van b en w bij actie Jozefkerk (Enschede); 14.10 Haaksbergen vecht voor behoud stenderkaste; 17.10 restauratie molen en Wevershuysje (Almelo); 20.10 Karel Schönfeld Wichers voltooide levenswerk; 25.10 Geen verzet bisdom tegen eventuele overdracht Jozefkerk; 28.10 Commissaris mr. Niers droeg Herinckhave over; 1.11 Boerderij in Overdinkel blijft een monument; 3.11 Sloop historische Joods gebedshuis gevolgd door opknappen begraafplaats (Enschede).
Serie J. Hosmar, Flitsen uit Vriezenveens geschiedenis: 7.10 'Onechte' legatie bouwde feestje met wijn uit kluis; 14.10 Legatie moest op hongertoetocht.
Serie B.J. Hekket, Wat betekent?: 3.10 Hekket; 14.10 Helmich; 20.10 Buitenhuis; 2.11 Hekket.